

ΕΝ ΟΙΚΩΙ ΕΝ ΔΗΜΩΙ
ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΒΙΟΣ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

ΕΕΑΦ 166, ΧΕ 2026-2027
Φλώρα Π. Μανακίδου

Όταν μελετούμε τον αρχαιοελληνικό κόσμο

-
- Βασικό μεθοδολογικό πρόταγμα:
- **Αρχαιογνωσία** σημαίνει: μελέτη του συνόλου της αρχαιότητας, δηλ. να καλύπτονται όλες οι πτυχές του αρχαίου κόσμου, τόσο τα γραπτά μνημεία (γραμματεία, λογοτεχνία, επιστήμες) όσο και οι εικαστικές πηγές (μνημεία, αγγεία, επιγραφές, νομίσματα), η τοπογραφία, η θρησκεία, διάφορες δράσεις (αγώνες, θεάματα, συνελεύσεις) και σε συνδυασμό αυτές οι πτυχές θα παρέχουν μία κατά το δυνατόν ολοκληρωμένη εικόνα.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΙΑ

Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff

- ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Altertumskunde
- Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΝΑ ΞΑΝΑΦΕΡΕΙ ΤΟΝ ΝΕΚΡΟ ΑΡΧΑΙΟ ΚΟΣΜΟ ΣΤΗ ΖΩΗ
- δείτε πόσα μπορούμε να κάνουμε:
- να ανασυνθέσουμε ένα τραγούδι
- να δούμε τη ζωή των απλών ανθρώπων στην αγορά, στο λιμάνι
- να δούμε την ξηρά και τη θάλασσα
- τη δουλειά
- και την ψυχαγωγία
- να ανασυνθέσουμε τη φιλοσοφική σκέψη
- την νομοθετική σκέψη

ΟΙ ΥΠΟΤΟΜΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ/ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΕΙΝΑΙ

- **Φιλολογία** (μελέτη γραμματείας, γραπτών πηγών)
- **Αρχαιολογία** (μελέτη υλικών πηγών, ιστορία τέχνης)
 - **Ιστορία** (μελέτη των ιστορικών δεδομένων)
 - **Νομισματική** (μελέτη νομισμάτων)
- **Επιγραφική** (μελέτη υλικού σε επιγραφές και άλλα υλικά)
- **Παπυρολογία** (μελέτη υλικού σε παπύρους και περγαμηνές)

ΚΕΝΤΡΟ ΟΛΩΝ: **ΑΝΘΡΩΠΟΣ**

- **Ανθρωποκεντρικός** πολιτισμός ακόμα και σε θέματα λατρείας
- Το **άτομο** ως βασική μονάδα σε όλα τα πεδία του ιδιωτικού και δημόσιου βίου
- Βιολογικά καθορισμένο ον άρα υφίσταται ο **βιολογικός** και ο **κοινωνικός του ρόλος**
- Διάκριση σε **φύλα, ηλικίες και ρόλους**

ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

- Σε ηθικό και κοινωνικό επίπεδο, επίσης, η αλληλεπίδραση ιδιωτικού και δημόσιου ήταν άμεσα ορατή.
- Κάθε ιδιωτικού τύπου πράξη μπορούσε να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο δημόσιο βίο:
- Ένα π.χ. ο ιδιώτης που κτυπά τον πατέρα του ή που δεν τον θάβει, όπως αρμόζει, ή που παντρεύεται μία ξένη ή που αναγνωρίζει νόθα παιδιά δεν δρα μόνον ιδιωτικά. Η συμπεριφορά του επηρεάζει άμεσα και σημαντικά την κοινότητα, επειδή κηλιδώνει την ταυτότητά του ως πολίτη, επομένως ως μέλους μίας θεσμικής κοινωνίας.

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

- Ο οίκος είναι ιδιωτικός χώρος αλλά παραμένει ευάλωτος σε έξωθεν προσβολές τόσο κατά της ασφάλειας και των αξιών του
- Ως χώρος τελετών ή άλλων εκδηλώσεων έρχεται σε επαφή με το έξω (**τελετές ενηλικίωσης, αναγνώρισης, γάμος, κηδεία, συμπόσιο**)
- Άρα και η ρητορική του οίκου αντανακλά στην πολιτική σφαίρα, έχει μια **πολιτική διάσταση**
- Ένα π.χ. η αττική κοινωνία ήταν αρνητική απέναντι στην πολυτέλεια και τις επιδεικτικές δαπάνες.

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ: δικανικά έργα κυρίως αττικά

- Τα **δικανικά** και **πολιτικά** κείμενα αναδεικνύουν ότι το δίκαιο δεν αναγνώριζε ιδιωτική συμπεριφορά, αλλά την εξέταζε πάντα σε σχέση με το δημόσιο συμφέρον.
- Η συμπεριφορά ενός ιδιώτη απέναντι σε συγγενείς και φίλους ή απέναντι σε άλλους ιδιώτες για θέματα **κληρονομικά, περιουσίας, σωματικής ακεραιότητας, τιμής**, πολύ συχνά συμπλέκεται με τη συμπεριφορά του απέναντι στην πόλη, όπως αυτή ανακύπτει από τις υποχρεώσεις του ως πολίτη (στρατιωτικές υποχρεώσεις, δημόσιες λειτουργίες κ.ά.).

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ: ΛΑΤΡΕΙΑ

- Άνθρωποι με σωματική αναπηρία ή μιάσματα ή ανήθικη συμπεριφορά και όχι γνήσιοι πολίτες δεν επιτρεπόταν να συμμετέχουν στα σχετικά δρώμενα.

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ: ΤΟ ΕΓΩ ΚΑΙ Ο ΆΛΛΟΣ (ΕΤΕΡΟΣ)

- ένα βασικό χαρακτηριστικό του ελληνικού βίου ήταν η ιδέα του «άλλου» και η σχέση του με το «εγώ».

- ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ
 - Συντροφικότητα
 - άγών (θετικός ή αρνητικός: *ἔρις*)
 - Ένταξη σε κοινότητα

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ: ΙΔΙΩΤΗΣ, ΑΡΧΩΝ

- Οι έννοιες/ταυτότητες του ατόμου: ΑΠΛΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (ΙΔΙΩΤΗΣ) ΚΑΙ /ΑΡΧΩΝ (πόλης)
- Η φύση του πολιτεύματος επέτρεπε στον ιδιώτη να γίνει άρχων για ένα διάστημα και, αφού αφυπηρετούσε, επέστρεφε στην ταυτότητα του ιδιώτη και τότε έπρεπε να υπακούει στους νέους άρχοντες με βάση τους νόμους. Επομένως, η έκφραση «πρωτεϊκή έννοια της ιδιωτικότητας» είναι η μία όψη του νομίσματος, καθώς η δημόσια ταυτότητα προϋπέθετε την ιδιωτική και επηρεαζόταν ή εναλλασσόταν με εκείνη.
- ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ 2.37 : διάκριση *ἴδια διάφορα και κοινά*
- *Πρὸς το κοινὸν πολιτεύεσθαι καὶ ἔς πρὸς ἀλλήλους τῶν καθ' ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων ὑποψίαν*

ΕΡΓΑΣΙΑ: ΚΑΛΟ Η ΚΑΚΟ;

- Ο κοινωνικός ρόλος, όπως εκφράζεται με την εργασία ή την έλλειψή της (άσχολία και σχολή), προκαλεί προβληματισμούς για τη φύση και την ποιότητα του ατόμου που επωμίζεται τον ένα ή τον άλλο ρόλο.
 - Να δούμε τις 2 αυτές έννοιες
 - *άσχολία*
 - *σχολή*

ΠΑΝΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΙΑ!

- **“Διάκριση ανάμεσα στο λαϊκό και το ιερό δεν υφίσταται, καθώς τα δύο αλληλεπιδρούν και συνυπάρχουν, και το ίδιο ισχύει για τη διάκριση ιδιωτικού και δημόσιου λατρευτικού χώρου.**
- Ένα απλό παράδειγμα: το κρασί μπορεί να εξεταστεί ως το προϊόν μίας συγκεκριμένης καθημερινής ασχολίας, ως κομμάτι εμπορικών συναλλαγών, ως αφορμή για την κατασκευή αγγείων διαφόρων σχημάτων και χρήσεων, ως μέσο κοινωνικοποίησης, ως βασικό συστατικό μίας λατρευτικής πρακτικής αλλά εντέλει και ως μέσο έμπνευσης και καλλιτεχνικής δημιουργία”

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑ

- βιολογικές διεργασίες, όπως η **γέννηση**, η **εγκυμοσύνη**, η **λοχεία**, **ο θάνατος**, αλλά και η **ονοματοθεσία** και η **ενηλικίωση**, συνδέονται με θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι οποίες μπορεί να έχουν και κοινωνικές συνέπειες και θεσμοθετούνται μέσα από διάφορες ειδικές τελετές.

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑ

- Οι τελετές αυτές υπόκεινται σε συγκεκριμένους **κανόνες**, τους οποίους επιβάλλει είτε το **εθνικό δίκαιο** είτε η **πολιτεία**, ενώ συνεπιφέρουν συζητήσεις και παρατηρήσεις σε πιο **θεωρητικό επίπεδο**. Αυτή η **συνύπαρξη πρακτικού και θεωρητικού** δυσχεραίνει σημαντικά την ακρίβεια των γνώσεών μας, αλλά ανοίγει ταυτόχρονα μία σημαντική προοπτική για την κατανόηση των πνευματικών και καλλιτεχνικών δημιουργημάτων και εκφάνσεων του ελληνικού πολιτισμού.

ΒΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

- η γέννηση,
 - η εγκυμοσύνη,
 - η λοχεία,
 - η ονοματοθεσία
 - η ενηλικίωση, (τελετές)
- Και...
- ο θάνατος...

Ο ΟΙΚΟΣ

- Τι σημαίνει αυτή η λέξη;
- Οικογένεια (βιολογική έννοια)
- Μέλη που ζούνε κάτω από την ίδια στέγη (άρα όχι μόνον η οικογένεια αλλά και άλλοι συγγενείς, προστατευόμενα μέλη, δούλοι)
- Η περιουσία
- ΤΟ ΜΈΣΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩ: ΓΥΝΑΙΚΕΣ/ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΑΝΔΡΕΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ

- *ἀνδρῶν*
- *Γυναικεῖον*
- *ὀπτάνιον* (μαγειρείο)
- **Αποθήκες**
- ---**Αυλή** κεντρική όπου γίνονται πολλές εργασίες (μαγείρεμα, ύφαντική) αλλά και τελετές (π.χ. νέο μέλος, γάμος, γέννηση, πρόθεση νεκρού, απόκτηση σκλάβων, αναχώρηση για πόλεμο)

εικονογραφία

- Βασικά όχι απεικονίσεις κοινών θνητών σε τέτοιες δραστηριότητες μέσα στον οίκο, αλλά θεϊκών σκηνών με τέτοια θέματα
- Περισσότερο και πολυπρόσωπες:
- Σκηνές πρόθεσης νεκρών
- Αναχωρήσεις πολεμιστών

Εδώ απεικονίζονται μαζί οπλίτες, γυναίκες, ηλικιωμένοι άνδρες, παιδιά (γυμνά που απλώνουν χέρια στους μεγάλους ή στην αγκαλιά γυναικών).

- Γαμήλιες πομπές

ΜΥΘΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

- Πρέπει να έχουμε πάντα υπόψη την πρωταγωνιστική και παραδειγματική παρουσία και χρήση της μυθολογίας, δηλ. όλων των μυθικών προσώπων που είτε λατρεύονταν είτε εξυμνούνταν στη γραμματεία ήταν απολύτως οικεία και γνωστά (στις βιογραφίες τους) στους αρχαίους Έλληνες.
- Άρα π.χ. το γαμήλιο ζεύγος αντιπροσωπεύουν μυθικά ζεύγη: όπως οι **Πηλεύς και Θέτις** (με ή χωρίς τον γιο τους **Αχιλλέα**)
- Ή ο **Διόνυσος και η Αριάδνη**
- **Θεοί: Αφροδίτη με συνοδούς της (Ερως κλπ), το τρίδυμο Λητώ-Απόλλων- Άρτεμις (άνευ πατρός).**

Ονόματα αγγείων και χρήσεις (πόση, λατρεία)

- άμφορεύς
- πελίκη
- Κρατήρ
- Οίνοχόη (σαν κανάτα με τριφυλλόσχημο στόμιο και για σπονδές)
- Λέβης και γαμικός (με διπλές λαβές) και για συμπόσιο (κρασί)
- Στάμνος (διονυσιακό αγγείο)
- Σκύφος, δέπας
- Κάνθαρος (διονυσιακό αγγείο)
- Κύλιξ, ποτήριον
- Λήκυθος
- Αλάβαστρον
- Πυξίς, ρυτόν
- Υδρία για νερό υδωρ
- λουτροφόρος

Εικόνες ως και τα αγγεία ως φορείς εικόνων και ως πηγές γνώσης

- Η αγγειογραφία πρέπει να αναγνωστεί, να ερμηνευθεί
- Πρέπει να κάνουμε δηλ. μία αποκωδικοποίηση της οργάνωσης της παράστασης, των μορφών (ταυτότητες και μεταξύ τους σχέσεις)
- Το αγγείο έχει μια συγκεκριμένη μορφή, είναι ένα σώμα με χείλος, λαβές (ῥα), ώμο, κοιλιά, πόδι. Μπορεί να μοιάζει πλαστικά με πρόσωπο (πχ Διονύσου, Σιληνού ανάλογα με το αγγείο)